

7.11.2011

Dnro 3263/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Jorma Kuopus

LEIRIKOULUMATKAA EI VOITU EVÄTÄ PERUSKOULUN OPPILAAN OSALTA ENNAKOITUJEN KURINPITO-ONGELMIEN PERUSTEELLA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan sähköpostiviestissä koulun rehtorin menettelyä, kun tämä oli kieltäytynyt ottamasta kantelijan perheeseen sijoitettua lasta oppilaan käytöksen perusteella mukaan luokkaretkelle Norjaan.

Kantelijan mukaan rehtori oli koulun pihatalkoissa ilmoittanut, ettei hän ota kantelijan sijaislasta mukaan luokkaretkelle. Kantelija piti tällaista menettelyä kohtuuttomana rangaistuksena kovia kokeneelle lapselle. Kantelija oli yrittänyt neuvotella asiasta rehtorin kanssa ja oli ottanut yhteyttä myös sivistysjohtajaan, kunnan sosiaalitoimeen, Perhehoitoliittoon, lapsiasiavaltuutetun toimistoon sekä eräisiin muihinkin tahoihin.

Matkan epääminen oli tullut yllätyksenä kantelijalle, joka oli jo maksanut sijaislapsen matkan etukäteen. Opettaja oli väittänyt kertoneensa jo ennalta, ettei sijaislapsi pääsisi mukaan. Tällainen asia ei ollut tullut esille myöskään sairaalassa pidetyssä oppilashuollon verkostopalaverissa.

Kantelijan mukaan rehtorin päätöksellä oli evätty lapsen oikeus saada perusopetuksen palveluita ja myös menettelytapa epäämisessä suullisesti pihatalkoiden yhteydessä muiden ihmisten läsnä ollessa oli arveluttava.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin aluehallintoviraston lausunto sekä koulunkäyntiavustajan ja kahden opettajan selvitys, erityisopettajan lausunto, rehtorin selitys, aluerehtorin selvitys ja sivistyslautakunnan lausunto. Kantelija antoi vastineensa selvityksiin ja lausuntoihin.

Kantelija on vastineessaan maininnut opettajaa koskeneen oikeudenkäynnin ja kertonut, ettei hän ollut, kuten niin ikään toisen matkalta pois jätetyn oppilaan vanhemmat, saanut takaisin kaikkea Norjan matkasta kerättyä rahaa. Leirikoulua varten eri tavoin kerätyt rahat oli jaettu leirikouluun päässeiden kesken ja kantelijan laskelman mukaan rahaa oli silti kateissa. Kantelija huoltajana olisi voinut hakea tarvittaessa lapsen pois kesken leirikoulun. Sijaislapsi oli onnistuneesti osallistunut muutoin muutamasta päivästä viikkoon ulkomaisiin sijaislasten leireihin. Kantelijan mukaan pelkkä uhkailu leiriltä pois jättämisestä tai epäreilu kohtelu oli saattanut saada lapsen omalta osaltaan reagoimaan käytöksellään.

Lisäksi tänne on saatu tieto rehtorin siirtymisestä ulkomaille käynnistämään suomalaista koulua. Käräjäoikeuden kanslia on lähettänyt tänne salassa pidettäviä tietoja kantelijan vastineessa mainitusta rikosasian käsittelystä ja syytteen hylkäämisestä käräjäoikeudessa, jossa epäiltynä oli ollut toinen opettaja ja teko oli kohdistunut kyseiseen sijaislapsen.

Tänne saadun rehtorilta lisätietojen mukaan kyseinen lapsi opiskelee nykyisin sinänsä onnistuneesti. Opetusjohtaja on antanut tänne tietoja puheena olevan leirikoulumaksun palauttamisesta.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatiedot

Selvityksen mukaan koulun rehtori oli päättänyt, ettei hän ottanut odotettavissa olleiden kurinpito-ongelmien vuoksi kantelijan perheeseen sijoitettua lasta mukaan Norjaan suuntautuneelle luokkaretkelle. Rehtori oli kertomansa mukaan sopinut tästä menettelystä sijaislapsen huoltajien kanssa. Hän oli arvioinut lapsen ja matkan kokonaistilanteen ja kuullut ennen päätöstään muita koulun opettajia. Peruste a sianomaisen oppilaan poisjättämiselle kyseistä leirikoulusta oli ollut epäily oppilaan aiheuttamasta turvallisuusriskistä. Rehtori oli ilmoittanut kaksi viikkoa ennen matkaa sijoitetun lapsen jättämisestä pois leirikoulumatkalta muiden kuulematta vaikkakin vain suullisesti koulun pihatalkoiden yhteydessä. Leirikoulun ajaksi sijaislapselle oli järjestetty muuta ohjelmaa ja opetusta.

Sivistyslautakunnan lausunnon mukaan perusopetuksen toteutumisen lähtökohta on se, että jokaisella oppilaalla on oikeus osallistua koulun opetussuunnitelman ja siihen perustuvan vuotuisen suunnitelman mukaiseen toimintaan. Leirikoulu on yksi tämän toiminnan muodoista. Leirikouluun osallistumisessa noudatetaan sivistyslautakunnan hyväksymiä ohjeita. - - -

Tässä tapauksessa sivistyslautakunta katsoi kanteluasiassa, että perusteet pois jättämiselle ovat olleet olemassa, mutta asiasta olisi tullut sopia kirjallisesti vanhempien kanssa. Menettely tiedoksi antamisessa oli myös ollut poikkeuksellinen.

Aluehallintovirasto on kuitenkin tähdentänyt, että kyseisellä oppilaalla on lähtökohtaisesti ollut oikeus osallistua kyseiseen luokkaretkeen, koska kyseessä oli ollut koulun opetussuunnitelmaan kuuluvasta toiminnasta. Oppilaan oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ei ole tältä osin kuitenkaan toteutunut. Aluehallintoviraston mukaan oppilaan turvallisesta oppimisympäristöstä on huolehdittava myös koulun ulkopuolella tapahtuvassa opetussuunnitelman mukaisessa opetuksessa.

3.2 Sovellettavat säännökset

Suomen perustuslain (731/1999) 6 § sisältää säännökset yhdenvertaisuudesta ja kieltää ihmisten asettamisen eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Perustuslain 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Perusopetuksen maksuttomuudessa on kyse subjektiivisesta oikeudesta, ei periaatteesta. Maksuttomuus tarkoittaa sitä, että opetuksesta ei saa aiheutua oppilaalle kustannuksia. Taloudellisesta asemasta riippumatta kaikilla lapsilla on siis perustuslain 16 §:n 1 momentin mukainen oikeus perusopetukseen.

Perusopetuslain (628/1998) 3 §:n 3 momentin mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Tämän lain 29 §:n 1 momentin mukaan opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen op-

pimisympäristöön. Edelleen lain 30 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla on työpäivänä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta. Perusopetuslain 35 §:n mukaan oppilaan tulee käyttäytyä asiallisesti. Vammaisella ja muulla erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta perusopetuslain 31 §:n tarkoittamat palvelut. Oppilaalla on oikeus perusopetuslain 31 a §:n nojalla saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto.

Perusopetusasetuksen (852/1998) 9 §:n 1 momentin mukaan opetuksen järjestäjän tulee laatia lukuvoosittainen opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma, jossa määrätään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja opetuksen yhteydessä järjestettävästä muusta toiminnasta sekä työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta sekä muista tarpeellisista opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista. Perusopetusasetuksen 9 §:n 2 momentin mukaan opetuksen järjestäjän tulee ennalta ilmoittaa oppilaille ja näiden huoltajille keskeisistä 1 momentissa tarkoitetuista asioista.

Opetushallituksen 20.4.2006 antamassa kaikille kouluille tarkoitetussa ohjeessa on mm. todettu, että opetuksen käsite kattaa myös kaikki koulun työaikana toteutetut ja vuotuisen suunnitelmaan kirjatut retket, vierailut ja muun vastaavan koulun ulkopuolella tapahtuvan toiminnan. Ne ovat yhdenvertaista koulun toimintaa muun opetuksen kanssa, joten niiden tulee olla oppilaalle maksuttomia, kuten lain-säädäntö edellyttää. Koulun ulkopuolella annettavalla opetuksella luodaan toimintakulttuuria, johon kuuluu vuorovaikutus ja yhteistyö ympäröivän yhteisön kanssa. Retkien ja vierailujen avulla voidaan myös monipuolistaa oppimisympäristöä ja edistää oppiaineelle ominaisten menetelmien ja työtapojen käyttöä. Oppilaiden aktiivisuutta ja oppimismotivaatiota parantaa se, että asioita päästään oppimaan ja harjoittelemaan autenttisisissa ympäristöissä ja tilanteissa. Koulun ulkopuolella annettava opetus on myös omiaan lisäämään oppilaiden hyvinvointia ja osallistuvaa kansalaisuutta. Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostettiin kaikkien näiden seikkojen tärkeyttä opetuksen toteuttamisessa.

3.3

Arviointi

Totean aluksi, ettei eduskunnan oikeusasiamies voi toimivaltansa puitteissa tutkia ja ratkaista kansalaisten vahingonkorvaus- tai muita taloudellisia vaatimuksia viranomaisia kohtaan. Leirikoulumaksun palauttaminen ja oppilaiden ulkomaanmatkan kustannusten selvittäminen kuuluu tässä tilanteessa opetustoimelle. Asiakirjoista ei käy selkeästi ilmi, onko kantelijan tarkoittama leirikoulumaksu ollut pakollinen vai onko kysymys ollut lasten tukemisesta myyjäisten tai muun vapaaehtoistoiminnan kautta.

Perehdyttyäni koulun ja opetustoimen menettelyyn totean muutoin, että perusopetus on siis lähtökohteisesti maksutonta. Oppilashuollon palvelut ja lapsen avustajapalvelut tulee järjestää myös koulun ulkopuolella tapahtuvan koulun opetussuunnitelmaan kuuluvan opetuksen aikana. Oppilaan oikeuksien kannalta on myös tärkeätä pyrkiä koulun ulkopuolisessa toiminnassa lapsen edun mukaisesti toteuttamaan opetus- ja kasvatustavoitteita, jotka on mainittu Opetushallituksen yllä esitettyssä ohjeessa.

Siten on mielestäni kyseenalaista, voiko opetuksen järjestäjä kieltää oppilasta osallistumasta tiettyyn opetukseen ja järjestää vastaavaksi ajaksi korvaavaa opetusta. Pidän selvänä, että jos koulun opetussuunnitelmaan kuuluu usean päivän kestoisen leirikoulu, leirikouluun osallistuvien turvallisuudesta vastaavan tulee voida varmistua siitä, että hän pystyy opettamaan ja turvallisesti ohjaamaan mukaan osallistuvia oppilaita. Erityisopettajan lausunnon mukaan kyseinen sijoitettu lapsi on tosin ollut käytökseltään vaikutuksille altis, mutta pystyy kuitenkin älykkäänä lapsena tiukalla ohjauksella ja selkeällä tuntisuunnitelmalla hyvin oppimistuloksiin.

Eduskunnan oikeusasiamies on useissa ratkaisuissaan (mm. AOA 27.4.2009, dnro 1788/4/07 ja 11.8.2010, dnro 1697/4/09) tähdentänyt, ettei oppilaan kurinpidossa voida käyttää muita kuin perusopetuslaissa tarkoitettuja kurinpitokeinoja. Koulujen kurinpidolla on sinänsä kasvatuksellisia ja oppilaiden turvallisuuden ylläpitämiseen tähtäviä tavoitteita. Kaikki kurinpitotoimet on luonnollisesti suhteutettava jo tehtyyn rangaistavaan tekoon. Ennen kurinpitorangeistuksen antamista on oppilaan huoltajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Oppilasta ei saa häpäistä, alistaa tai muuten kohdella loukkaavasti ja ruumiillinen kuritus on kaikissa tilanteissa kiellettyä. Selvää on, että kieltoa osallistua leirikouluun ei voida käyttää rangaistuksena (vrt. AOA 19.3.2007, dnro 3826/4/05; koulun joukkueesta poisjättäminen). Myös opetustoimen selvityksessä on todettu, että "opettaja ei voi evätä rangaistuksena oppilaan osallistumista leirikouluun tai opintoretkeen."

Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota siihen, että kyseisen tapauksen hoitamisessa koulussa ei sijaiskodin ja koulun vuorovaikutus ole perusopetuslain tarkoittamalla ollut kovin onnistunutta ja syntyneitä tilannetta lapsen kasvatuksellisiin tavoitteisiin nähden ennakoivaa. Luokkaretkelle poisjättämisestä ilmoittaminen huoltajalle kahta viikkoa ennen luokkaretkettä pidetyssä koulun yleisissä pihatalkoissa ei ole salassa pidettävän oppilashuoltoasian luonteeseen kannalta sopiva menettelytapa, kun kyse on kuitenkin ollut oppilaan oikeuksiin kuuluvista asioista ja perusteena ovat olleet pidempiaikaiset oppilaan käyttäytymiseen liittyvät ongelmat kuluneen lukuvuoden aikana.

Menettelystä olisi tullut sopia oppilaiden ja huoltajien kanssa hyvissä ajoin etukäteen. Kaupungin antaman ohjeen mukaisesti asiasta olisi tullut sopia kirjallisesti vanhempien kanssa ja samassa yhteydessä olisit tullut kirjata myös perusteet luokkaretkeltä poisjättämiselle, korvaavan opetustoiminnan järjestäminen ja oppilasta koskevat oikeudet ja velvollisuudet. Sekin on mielestäni ongelmallista, vaikka opetuksen järjestäjä yleensäkin evätä oppilaan osallistumisen tiettyyn opetukseen ja järjestää korvaavaa opetusta vastaavaksi ajaksi sillä perusteella, että oppilaan epäillään mahdollisesti käyttäytyvän muita häiritsevästi tai uusissa olosuhteissa epäasiallisesti. Perusopetuslaissa ei ole säädetty mahdollisuutta evätä oppilaan oikeutta osallistua opetukseen varotoimenä mahdollisen häiriökäyttäytymisen tai vaaran aiheuttamisen perusteella. Erottaminen koulusta määräajaksi on asia erikseen.

Käsitykseni on se, että koulun rehtorin menettely ei ole ollut oppilaiden kurinpidon kannalta menettelyllisesti eikä maksuttoman perusopetuksen tarjoamisen sisällön kannalta perusopetuslain mukainen. Opetustoimi oli myös jättänyt kyseisessä tilanteessa selvittämättä kantelijan osaltaan kustantaman leirikoulumatkan maksuasian. Opetushallitus on tiedotteessaan 4/2006 antanut ohjeet kouluretkien ja leirikoulujen maksuttomuudesta. Koulun opintokäyntejä ja -retkiä sekä opetukseen liittyviä tapahtumia voidaan Opetushallituksen ohjeen mukaisesti tukea oppilaiden ja huoltajien yhteisesti keräämillä varoilla. Varojen keruun tulee olla oppilaille ja huoltajille vapaaehtoista.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset rehtorin menettelystä koulun tietoon.

Samalla kiinnitän kaupungin sivistyslautakunnan huomiota siihen, ettei opetustoimen käsitys ja linjaus leirikoulumatkalta poisjättämisestä ennalta estävänä toimenpiteenä ole ollut lainmukainen. Opetustoimen tulee selvittää myös kantelijan osuus leirikoulumatkan kustannuksista.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennökset tästä päätöksestäni sekä koululle että kaupungin sivistyslautakunnalle. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni tiedoksi myös aluehallintovirastolle.